

Daha sonra Filistin'e yerleşen Beşir, el-Filistîni nisbesiyle de anılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, III, 500; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 78; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 152; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 233; IV, 62; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 153.

İSMAİL L. ÇAKAN

BEŞİR FUAD

(1852 [?] - 1887)

Fikir adamı ve tenkitçi.

Beşir Fuad

Maraş ve Adana mutasarrıflıklarında bulunmuş olan Hurşid Paşa ile Giresunlu Memiş Paşa'nın kızı Habibe Hanım'ın oğlu olarak İstanbul'da dünyaya geldi. Anne ve baba tarafından Gürcü asıllıdır. Devrine göre seviyeli bir öğretim veren Fâtih Rüşdiyesi'nde beş yıl okuduktan sonra bir müddet babasının görevi dolayısıyla bulundukları Suriye'de Halep Cizvit Mektebi'nde tahsil gördü. 1871'de Askerî İdâdî'den, 1873'te Mekteb-i Harbiyye'den mezun oldu. Aynı yıl Sultan Abdülaziz'in yaverliğine tayin edildi ve bu görevi üç yıl devam etti. Yaverlik unvanı üzerinde kalmak şartıyla gönüllü olarak 1875-1876 Sırp savaşına iştirak etti. Aynı şekilde yine gönüllü olarak Rus Harbi'ne (1877-1878) ve Girit isyanlarının bastırılması harekâtına da (1878) katıldı. Kolağası rütbesiyle Harbiye Levâzımât-ı Umûmiyye Dairesi Teftiş Komisyonu üyesi iken askerlikten istifa ederek kendisini tamamen yazı ve yayın hayatına verdi. Bir ara Dârüşşafaka Mektebi'nde fahırî olarak öğretmenlik yaptı. Annesinin tutulduğu zihni bir hastalığa yakalanmak korkusuyla sefahat hayatına daldı. Bu yüzden, ailesinin geçimini teminde daha fazla zorluğa düşmemek için hayatına son verdiğini açıklayan bir mektup bırakarak 5 Şubat 1887'de intihar etti. Mektupta cesedini teşrih malzemesi olarak Tıbbiye'ye hediye ettiğini yazmışsa da cenazesi Eyüp Sultan Kabristanı'na defnedilmiş, ancak mezarı daha sonra kaybolmuştur. Hayatında olduğu gibi ölümünden sonra da şahsiyeti ve intiharı üzerine, hükümetin müdahalesini gerektirecek münakaşalar olmuştur.

Beşir Fuad'ın, 1883 sonlarından başlamak üzere, intiharına kadar geçen dört yıllık kısa fakat çok yoğun bir yazı hayatı olmuştur. Önce Mustafa Reşid'in çıkardığı *Envâr-ı Zekâ* mecmuasında telif ve tercüme yazıları çıktı, daha sonra birkaç arkadaşıyla *Hâver* dergisini çıkarmaya başladı. 1884'te hemen tama-

miyla fennî konulara dair yazıların neşredildiği *Güneş* dergisinin imtiyazını satın aldı. On iki sayı çıkabilen *Güneş*, mukaddimesine göre, Osmanlı gençlerinin çağdaş müsbet ilimlere ve fennî gelişmelere yabancı kalmamasına çalışacaktı. 1884 yılının sonlarına doğru Türkiye'nin en eski özel gazetesi olan *Cerîde-i Havâdis*'in ıslah edilmesi teşebbüsüne geçilince bu maksatla başmuharrirliğine Beşir Fuad getirildi. Buradaki idareciliği ve yazarlığı da bir buçuk ay sonra, hükümet kararıyla gazetenin kapatılması üzerine sona erdi. Son yıllarında *Tercümân-ı Hakikat* ve *Saâdet* gazetelerinde çeşitli konularda makaleleri yayımlandı.

Beşir Fuad doğrudan doğruya edebî türde eser vermiş olmadığı için edebiyat tarihlerinde yer almamıştır. İntiharı, bu intiharı sebep olduğu tartışmalar ve bu konu üzerinde zamanında konulan yayın yasağı da Beşir Fuad'ın uzun süre unutulmasına sebep olmuştur. Halbuki edebî türlerde eser vermemesine rağmen edebî tenkit alanında getirdiği dikkate değer görüşler, fikrî ve felsefî alanda devrin aydınlarına göre sahip olduğu kültür seviyesi, ona son devir Türk fikir tarihinde önemli bir yer verilmesini gerektirir.

Beşir Fuad üç Batı dilini (Fransızca, İngilizce ve Almanca) tercüme yapacak ve bu dillerin öğretimiyle ilgili metot kitapları yazacak kadar iyi biliyordu. Bunun dışında edebiyata, özellikle şiire ve şiirde hayalperestliğe karşı menfî bir tavır takınması, devrinde pek çok edebiyatçının kendisine düşmanlık göstermesine sebep olmuştur. Buna rağmen kendi nesli içinde belki de tek örnek olarak bu üç yabancı dili bilmesi, müsbet ilimler ve felsefe sahalarında küçümsenmeyecek seviyedeki mâlumatı, onu devri içinde farklı bir şahsiyet haline getirmiştir. Müsbet ilimlere, dil konularına, as-

kerliğe, felsefeye ve edebiyata dair kitap ve makalelerinin ortak tarafı, hissîliğe ve hayalciliğe karşı olması, buna mukabil akılcı, materyalist ve pozitivist bir dünya görüşünü aksettirmesidir.

Oldukça kısa süren yazı hayatında çeşitli konularda 200'den fazla makale, telif-tercüme on altı kitap neşreden Beşir Fuad, Ahmed Midhat ve Muallim Nâci ile edebî musahabeler, Nâmîk Kemal ve Menemenlizâde Mehmed Tâhir ile zaman zaman şiddetli polemığe varan münakaşalar yapmıştır. Bu münakaşalar onun kendi nesli içinde olduğu kadar sonrakilere de örnek teşkil edecek objektif tenkit ve münazara usulünü ortaya koyar. Osmanlı aydınlarının çoğu Zola, Daudet, Dickens, Flaubert, Comte, Büchner, Spencer, D'Alembert, De la Mettrie, Chambers, Diderot, Claude Bernard, Ribaut, Tarde gibi Batılı düşünür ve edipleri ilk defa Beşir Fuad'ın kitap ve yazılarıyla tanımışlardır. Bu isimleri birbirine bağlayan ortak vasıflar da edebiyatçıların realist-natüralist bir çizgide, filozof ve mütefekkirlerin ise rasyonalist, pozitivist, materyalist ve ansiklopedist oluşlarıdır. Batı edebiyatından ve düşünce tarihinden getirdiği bu isimler Beşir Fuad'ın şahsında tesadüfî olarak birleşmiş değildir. Makalelerinden bir edebiyat aleyhtarı olduğu anlaşılan Beşir Fuad, edebiyatın ancak gerçeğe, müsbet ilimlere hizmet etmesi şartıyla makbul olduğu kanaatinde idi. Ona göre estetik açıdan hiçbir değeri olmayan şiir eğer gerçeklere uygunsuz en güzel şiirdir. Beşir Fuad, Victor Hugo hakkında yazdığı ve Türk edebiyat tarihinde yazılmış ilk tenkidli monografi sayılabilecek küçük fakat önemli eserinde, çağdaşı olan Türk yazarlarının istisnasız büyük üstat kabul ettikleri Hugo'yu ve romantizmi tenkit ederek onun karşısına gerçek bir romancı olarak Zola'yı ve natüralizmi koyar.

Beşir Fuad'ın bazı yazılarında materyalizmi de benimsemediğini belirtmesi, sadece bütün felsefî sistemlere karşı oluşunun tabii bir sonucudur. Yoksa yazılarının genel havası, bilhassa çağdaşı olan Alman materyalist filozofu Büchner'den övgüyle bahsediş, onun belki bir sistem olarak değil fakat bir doktrin olarak materyalizme yakınlığını gösterir. Voltaire hakkında kaleme aldığı diğer bir monografisinde ve bu kitabın sebep olduğu tartışmalarda da bu düşünceleriyle beraber skolastik zihniyeti yıkip yerine akılcılığın, sonra bir adım da-

ha atarak yalnız müşahede ve tecrübe edilenin gerçek olduğunu ileri süren pozitivizmin müdafaasını yapar. Edebiyat-ta natüralizmi benimsemesi de bu mektebin Zola tarafından, tıpta tecrübeyi (pozitivizm) esas alan Claude Bernard'a bağlanmasındandır.

Avrupalı pozitivistler gibi Hristiyanlık aleyhinde bulunan, birçok yazısında ilmin gerçeklerine karşı geldikleri, dini zulümlerine alet ettikleri gerekçesiyle papazları yeren Beşir Fuad, İslâmiyet aleyhinde doğrudan doğruya bir söz sarfetmiş değildir. Hatta hristiyan Ortaçağ'ında İslâm'ın aydınlığından söz eden ifadeleri bile vardır. Ancak bu ifadeler bazı İslâm filozof ve bilginlerinin ilmi gerçekleri dile getirmeleriyle sınırlı kalır. Bunun dışında onun, benimsediği bütün bilgin ve filozoflarla sadece hristiyanî değil bütün dinlere ait inanç ve sistemlere karşı hiç olmazsa ilgisiz olduğunu kabul etmek güç değildir. Esasen XIX. yüzyıl Osmanlı toplumu içinde dine karşı daha olumsuz bir tavır beklenmesi de yersiz olur. Nitekim bu tavrı ile onun zamanın gençleri ve özellikle Tıbbiye öğrencileri üzerinde materyalist ve ateist tesirleri olduğu bilinmektedir.

Beşir Fuad devrinin Türk yazı hayatına objektif, açık ve sade bir üslup, şahsiyattan uzak bir münakaşa âdabı getirmiştir. Natüralizm dolayısıyla edebiyat düşmanlığı, pozitivizm yoluyla din aleyhtarlığı ise devrinde her iki alanda da mevcut skolastik düşünceye ve taassuba bir reaksiyon olmaktan başka bir değer taşımaz.

Eserleri. A) Edebî, Felsefî, İlmi Kitapları.

1. *Viktor Hügo* (İstanbul 1302). Victor Hugo dolayısıyla romantizmi tenkit eden ve natüralizmi Türkiye'de tanıtan ilk eseridir. Ayrıca Türkiye'de yazılmış tenkitli biyografilerin ilki olup Beşir Fuad'ın edebî ve felsefî düşüncelerini göstermesi bakımından da önemli bir kitaptır. 2. *Beşir* (İstanbul 1303). Üç cilt olarak hazırlanması düşünülen bu eserin ancak iki cildi tamamlanabilmiştir. Eserde önem sırasına göre insan vücudunu korumaya ait ilimler, matematik ve tabii ilimler, çocuk terbiyesi, bazı pratik bilgiler ve güzel sanatlar yer almaktadır. 3. *Volter* (İstanbul 1304). Bu eserinde Voltaire dolayısıyla dinî ve felsefî fikirlerini az çok izah eden Beşir Fuad, Hristiyanlığın taassup, cehalet ve zulümler yayılışının kısa bir özetini yaptıktan sonra Doğu'da yeni bir dinin yani İslâmiyet'in ilim adamları yetiştirerek geliştiğini anlatır. Tür-

kiye'de dinsiz olarak tanınan Voltaire'in gerçekte sadece Hristiyanlık aleyhinde bulunduğunu da bu vesileyle söyler. 4. *İntikad* (Muallim Nâci ile, İstanbul 1304). *Viktor Hügo* kitabının neşri üzerine Beşir Fuad'la Muallim Nâci'nin birbirlerine gönderdikleri ve daha çok edebî meselelerin ele alındığı mektuplardan meydana gelen bir eserdir. 5. *Mektûbât* (Fazlı Necib ile, İstanbul 1313). Yine *Viktor Hügo* dolayısıyla Fazlı Necib ile o günün edebî konularıyla ilgili olarak karşılıklı mektuplardan meydana gelen bir kitaptır. Eser, *İlk Türk Materyalisti Beşir Fuad'ın Mektupları* adıyla yeni harflerle de yayımlanmıştır (haz. C. Parkan Özturan, İstanbul 1989). B) *Yabancı Dil Öğreten Metot Kitapları. Bedreka-i Lisân-ı Fransevî* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1301); *Miftâh-ı Bedreka-i Lisân-ı Fransevî* (İstanbul 1302); *Almanca Muallimi* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *İngilizce Muallimi* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *Usûl-i Ta'lim* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *Miftâh-ı Usûl-i Ta'lim* (İstanbul 1304). C) *Tercüme Tiyatroları. İki Bebek* (Victor Bernard — Eugène Granger'in Fransızca eserinden tercüme, İstanbul 1300); *Binbaşığı Dâvet* (K. F. Mor'un Almanca eserinden tercüme, İstanbul 1300); *Birinci Kat* (James Cobb'un İngilizce eserinden tercüme, İstanbul 1301).

Beşir Fuad'ın bütün kitap ve yazılarının tam bibliyografik künyeleri, Orhan Okay'ın *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad* adlı eserinde verilmiştir (s. 223-233).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Midhat, *Beşir Fuad*, İstanbul 1304; Orhan Okay, *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad*, İstanbul 1969; a.mlf., "Beşir Fuad", *TDEA*, I, 408-409; R. Ekrem Koçu, "Beşir Fuad", *İst.A*, V, 2601; Ekrem Işın, "Osmanlı Materyalizmi", *TCTA*, II, 365-367, 434-435.

ORHAN OKAY

BEŞİR b. SA'D

(بشير بن سعد)

Ebü'n-Nu'mân Beşir b. Sa'd
b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî
(ö. 12/633)

Kumandan sahâbî.

Ashabın ileri gelenlerinden Nu'mân b. Beşir'in babasıdır. İkinci Akabe Biatı'nda bulundu. Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere daha sonra yapılan bütün savaşlara Hz. Peygamber'le birlikte ka-

tıldı. Hicretin 7. yılı Şâban ayında (Aralık 628) Hz. Peygamber Beşir b. Sa'd'ın kumandasında otuz kişilik bir birliği, Medine'ye iki günlük mesafedeki Fedek yakınlarında oturan Mürreoğulları üzerine gönderdi. O sırada kışlık vadilerine çekilmiş olan Mürreoğulları'nın koyun ve deve sürülerini ele geçiren bu askerî birlik, hayvanları Medine'ye götürürken durumu öğrenen kabile mensupları çıkageldiler ve müslümanlarla çetin bir savaşa tutuştular. Çoğu şehid düşen İslâm birliğinden sağ kalanlar geri çekilmeye mecbur oldular. Ayağından ağır şekilde yaralanan ve bayıldığı için öldüğü sanılıp bırakılan Beşir savaş bittikten sonra kendine geldi. Geceleyin civarda bulunan bir yahudi ailesine sığındı ve yaraları iyileştikten sonra Medine'ye döndü.

Aynı yıl Şevval ayında (Şubat 629) Gatafanoğulları'nın Medine'ye saldırmayı planladıkları haber alınınca hazırlanan 300 kişilik İslâm birliğine, Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in tavsiyesi üzerine yine Beşir b. Sa'd kumandan tayin edildi. Hz. Peygamber'in kendisine verdiği sancağı alan Beşir, Fedek ile Vâdilkurâ arasında bulunan Cinâb (Cebâr) ve Yüm'n'e doğru yola çıktı. Uyeyne b. Hısn ile iş birliği yapan Gatafânîliler müslümanlarla savaşmayı göze alamayıp dağıldılar. Bir rivayete göre de savaşa tutuştuktan sonra bozguna uğradılar. Müslümanlar da ele geçirdikleri birçok ganimetle geri döndüler. Yine aynı yıl Zilkade ayında (Mart 629), bir yıl önceki Hudeybiye Antlaşması'na uygun bir şekilde yapılacak olan Umretü'l-kazâ seferinde Hz. Peygamber muhtemel bir savaş ihtikale olarak yanında götürdüğü silâhları muhafaza görevini Beşir'e verdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Sakife günü ensardan birinin halife olmasını ısrarla isteyen Medinelî hemşehrilerine rağmen Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini savunan ve ona ilk biat eden Beşir 633'te yapılan Irak seferine katıldı ve Hîre'nin fethinde bulundu. Hâlid b. Velid'in yönettiği Aynü't-temr seferinde şehid oldu. Beşir b. Sa'd'ın Hz. Ömer'in hilâfet dönemine de yetiştiği ve onun, "Bazı konularda keyfî hareket edersem ne yaparsınız?" sorusuna "Seni ok doğrultur gibi doğrulturuz" diye cevap verdiği de rivayet edilmektedir (İbn Manzûr, V, 224; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 464).

Câhiliye döneminde okuma yazma bilen nâdir kişilerden biri olan Beşir, Hz. Peygamber'den rivayette bulundu ve ona çeşitli sorular yöneltip cevaplar al-